

Lucie Oraná: **Volby a volební systém v komunistickém Československu po roce 1968**

V úvodu své práce Lucie Oraná píše, že ji k tématu přivedl letošní volební rok. Existuje mnoho prací o volbách v demokratických systémech, současná práce o volbách v nedemokratickém systému, konkrétně v komunistickém Československu, však není k dispozici. Lucii Oranou „velmi zajímalo, jak ve skutečnosti vypadaly volby dříve“. Musela si tedy takovou práci napsat sama. Výsledek není špatný, nicméně se na něm projevuje to, že autorka práce – kromě dětského věku – komunistický systém nezažila. Avšak v případě komunistického systému ve zvýšené míře platí, že ten, kdo ho nezažil na vlastní kůži, mu vlastně nemůže plně porozumět. Taková je moje osobní zkušenost se stále mladšími ročníky studentů, jimž přednáším o přechodech k demokracii, a tuto tezi bych mohl doložit i pokusy Václava Havla vysvětlit v sedmdesátých a osmdesátých letech podstatu komunistického režimu „přátelům na Západě“, jejichž úspěšnost byla přinejlepším částečná.

Pokud jde o samotnou práci, považuji za nejvhodnější vyjádřit se k jejím jednotlivým částem. V úvodu si autorka stěžuje na obtížné získávání zdrojů. Literatura je v převážné míře poplatná době, archivní materiály leží v archivech nezpracovány a době jsou poplatné též. Autorka našla patnáct pamětníků voleb z let 1968 – 1989, jak prostých účastníků, tak členů volebních komisí. Což je na jednu stranu záslužné, na stranu druhou ale jde o příliš malý vzorek, proti němuž lze vznést celou řadu metodologických i jiných námitek. Jako zdroj informací o průběhu voleb by však autorce mohly posloužit samizdatové publikace a tiskoviny, prohlášení Charty 77, články a studie v exilových periodících (nemusí být primárně zaměřeny na volby, ale zmínky či pasáže o nich určitě obsahují), články zahraničních zpravodajů západních sdělovacích prostředků, pořady vysílané Rádiem Svobodná Evropa či Hlasem Ameriky a podobně (jejich přepisy či zvukové záznamy by měly být alespoň zčásti dostupné v archivech). Nic takového jsem však v práci Lucie Orané nenalezl. Z druhé strany bych pak doporučoval i výzkum materiálů Státní bezpečnosti, v nichž by se, pokud tedy nebyly skartovány, dalo jistě nalézt plno informací hlavně o „odpíračích“ voleb a případných sankcích proti nim. Tento zdroj je jistě obtížně dostupný, avšak samizdatové a exilové publikace jsou dostupné v pražské knihovně Libri prohibiti, která se na tento druh literatury zaměřuje. Tento deficit v literatuře se pak projevuje v celé práci Lucie Orané.

První kapitola nese název Zastupitelské sbory – jde však jen o popis formálních pravomocí Federálního shromáždění a ČNR (SNR), tedy záležitostí veskrze nereálných, přinejlepším fasádovitých.

Za nejzdařilejší považuji druhou kapitolu, věnovanou KSČ a satelitním stranám. Autorka zde podává přehled vývoje KSČ od jejího vzniku, přičemž se opírá hlavně o kolektivní dílo brněnských politologů *Komunismus v České republice* a o Rupnikovy *Dějiny KSČ*. Také zařazení KSČ a satelitních stran do Sartoriho typologie je adekvátní, stejně tak i charakteristika československého komunistického režimu pomocí teorie totalitarismu (Friedrich a Brzezinski, Sartori, Linz).

Další čtyři kapitoly se pak již věnují samotným volbám. Převážnou část textu těchto kapitol tvoří popis formálních pravidel platných pro konání voleb a citace z různých směrnic a zpráv určených pro potřebu samotného režimu. Autorka sice dokládá, že volby byly plně nedemokratické, nesvobodné a naprosto formální, příliš se však již nevěnuje některým z jejich základních funkcí. Jednak vynucování souhlasu obyvatelstva s režimem, a to takovou formou, která je vlastně násilná jen nepřímou (v podobě hrozby), o to však účinnější z hlediska zajišťování legitimacy a též dalšího podmaňování si obyvatelstva. Volby v komunismu byly nástrojem ovládnutí a zotročení, nikoliv pouze prázdným rituálem, natož způsobem, jímž by „občané“ mohli cokoliv ovlivnit. Jak sama autorka uvádí na s. 66: „Vysoká volební účast byla

výsledkem manipulace s lidmi, ne manipulace s volebními výsledky.“ Má výtka se netýká toho, že by se Lucie Oraná těmto aspektům vůbec nevěnovala. Problém ale spočívá v tom, že právě ona manipulace s lidmi tvořila snad to nejpodstatnější. Její podrobnější rozbor však v práci postrádám, stejně tak i hledání odpovědi na otázku, proč byla tak úspěšná. Proč se česká společnost nechala tak snadno a v tak velké míře ovládnout a zmanipulovat? Jaká byla reflexe tohoto „stádního zotročení“ mezi domácí opozicí, v exilu, u západních autorů?

Další podstatnou otázkou je to, proč vlastně komunistický režim tolik lpěl na konání formálně demokratických voleb, kde se v něm vzala ta až paranoidní zavilá touha provádět tak rozsáhlou manipulaci? Potřeba získat si legitimitu doma i navenek i volby coby nástroj ovládnutí společnosti nejsou plně dostačující vysvětlení. Zdá se totiž, že režim měl jakousi politicko-psychologickou potřebu obelhávat sám sebe, jako by chtěl uvěřit lžím, které šířil. Jako by skrytě toužil vystavit se nejistotě, skutečnému volebnímu boji, zároveň však jako by vyžadoval stoprocentní „svobodný“ souhlas, absolutní jistotu.

Stručně řečeno, Lucie Oraná jen zřídka dokáže překročit hranice popisu nebo konstatování. Což je pro analýzu fungování komunistického systému (a role konání „voleb“ v něm) přece jen poněkud málo.

Komunismus – se všemi jeho absurditami - patrně nelze uchopit pouze empirickými metodami. Na tom si trochu „láme zuby“ i česká polistopadová historická či politologická produkce. Za to Lucie Oraná nemůže. A není jistě náhoda, že pokud se může opřít o kvalitní literaturu, jako v kapitole 2, výsledek je o poznání lepší.

Závěrem proto konstatuji následující. Oceňuji, že autorku vedl živý zájem o něco, co dnes vlastně nikoho příliš nezajímá, i to, že k problému přistoupila s velkou pílí. V diplomové práci totiž pracuje s dobovými oficiálními dokumenty, jejichž vyhledání i zpracování bylo jistě docela náročné. A i při empirické analýze z nich dokázala mnohé vyčíst – například to, že se režim nespokojil se statistickým vykazáním oněch pověstných 99,9 %, na to by stačil obyčejný podvod. Ne, režimu jako by opravdu šlo o to, aby se k volbám skutečně dostavilo skoro veškeré obyvatelstvo a „vyjádřilo souhlas“. Což souvisí s funkcí voleb, o níž píše výše.

Práci Lucie Orané proto doporučuji k přijetí. S hodnocením váhám mezi dvojkou a trojkou, neboť si nejsem tak docela jist, zda zdánlivě jednoduché téma „Volby v komunistickém Československu“ není vlastně jedním z nejtěžších.

V Praze dne 21. 6. 2006

PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

